

 Luister naar

Secularisatie verwoest meer dan je denkt, zegt oud-legerpredikant Teun de Ridder. 'Ik zag veel leegte'

INTERVIEW Secularisatie betekent niet alleen dat steeds minder mensen naar de kerk gaan. Het doet ook iets met hun manier van denken, constateert Teun de Ridder. Als legerpredikant zag hij het bij jonge militairen. 'Als solidariteit, rechtvaardigheid, barmhartigheid, en andere waarden die wortelen in de christelijke traditie, verdwijnen, dan staat onze beschaving op het spel.' Het brengt hem tot een herwaardering van de kerk. 'We zouden die plek van voeding en vorming veel meer moeten koesteren.'

Koos van Noppen

zaterdag 13 januari 2024 om 01:06

Teun de Ridder: 'Als dominee had ik gemakkelijk praten vanaf de preekstoel; ik wilde uit mijn comfortzone, zelf met de voeten in de modder staan.'

beeld Wouter Muskee

In het eerste uur van ons gesprek heeft hij de term een paar keer laten vallen: 'een uitgekleed geloof'.

Wat is dat: een uitgekleed geloof?

'Dat je zulke indringende ervaringen opdoet in ons gesecculariseerde bestaan, of zo met je neus op de gruwelijke realiteit van oorlog en geweld bent gedrukt, dat je je vertwijfeld afvraagt: kan ik nu überhaupt nog geloven? Heb ik nog een God over?'

En het antwoord is dan?

'Nee. Maar dat hoeft ook niet. Het is ontzettend egocentrisch om te denken dat je geloof 'iets' is en dat Gods bestaan ermee op het spel staat. Zijn bestaan is niet afhankelijk van jouw geloof. Het is helemaal niet erg om door de bodem van je eigen geloof heen te zakken. Geef toe dat je het allemaal niet weet, niet begrijpt. Alsof God iemand zou kunnen zijn op Wie je grip hebt.'

De eerste keer dat u die term 'uitgekleed geloof' liet vallen, was toen u vertelde over uw theologiestudie.

'Ik ben opgegroeid in de refo-bubbel, maar dan zonder de tobberige kant daarvan. Via mijn opvoeding, kerkgang en catechese heb ik het mooie van de reformatorische traditie leren kennen en waarderen; daar ben ik dankbaar voor.'

De theologiestudie confronteerde me met splijtende vragen. Berust het geloof niet louter op verbeelding? Is het geen sociaal bedenkfel? Is de Bijbel niet gewoon een menselijk boek?

Van zulke vragen kun je in een kramp schieten. De reflex is om jezelf te gaan analyseren: wat geloof ik nog wel en wat niet meer? Je moet tot overgave komen, maar daarvoor moet je je eerst overgeven aan de vragen, er niet voor weglopen. Ook dat brengt je bij de ervaring van het 'uitgeklede' geloof. Als de vragen te groot voor je zijn, laat ze je dan maar van je sokken blazen.

Op zichzelf is dat best een pijnlijke ervaring. Beangstigend ook, want zelfs het vertrouwen dat het ooit weer goed komt, kan je daarbij ontvallen. Maar alleen door los te laten, kun je ervaren gedragen te worden.'

Kun je zelf ook iets doen om weer ergens 'houvast' te vinden?

‘Ik heb ervaren hoe belangrijk het is om je met je ‘uitgeklede geloof’ te blijven oriënteren op de stem die klinkt in de Bijbel. Het is een stem uit de traditie, maar daarin en daar doorheen klinkt ook de stem van God. Die kan door van alles in en buiten jezelf worden overstemd – dagen, soms wekenlang. Maar het is mijn ervaring dat er altijd wel weer momenten van stilte komen, waarin de stem weer doordringt. Je wordt er opnieuw door geraakt en gegrepen.’

Was die ervaring van een uitgekleeft geloof er ook tijdens de uitzending naar Afghanistan, vier maanden?

‘Ja. Op persoonlijk vlak waren de honderd militairen met wie ik daar zat, amicaal. “Hé dominee, leuk dat je er bent; ja, ik geloof niet hoor ...” Oké, denk je bij zo’n eerste ontmoeting, we creëren een gelijkwaardig speelveld. Maar op een gegeven moment realiseer je je dat jij daar de enige van de honderd militairen bent die actief betrokken is bij het christelijk geloof. De enige! Dat geeft gevoelens van vervreemding, vereenzaming. Je beseft: wat voor mij het meest wezenlijke is in het leven, wordt door niemand hier gedeeld.

Daar zeg ik in één adem bij dat ik dankbaar geweest ben, want nergens kon ik méér van betekenis zijn dan voor degenen die daar waren. We vierden Kerst, samen met de commandant der strijdkrachten, die ons bezocht. Dan mag je spreken over vrede op aarde, die niet komt met de inzet van wapens, maar door een klein, kwetsbaar kind. Dat was heel waardevol.

Op eenzame momenten voelde ik me gedragen door de gebeden en het meeleven vanuit de Hervormde Gemeente Ochten. Ik ben ook weleens gecorrigeerd door collega-predikanten: ‘Je bent gezonden door de kerk, je staat er niet alleen voor. We bidden voor je.’

Na uw studie theologie was u bijna vijf jaar gemeentepredikant. Daarna koos u bewust voor de krijgsmacht. Waarom?

‘Ik wilde weleens uit mijn comfortzone. Als dominee had ik gemakkelijk praten vanaf de preekstoel; ik wilde ook zelf met de voeten in de modder staan. Het was ook wel uit oprechte interesse, hoe mensen buiten de kerk denken, hoe ze in het leven staan.’

En ... viel die overstap mee?

‘De vragen binnen en buiten de kerk verschillen niet veel. Alleen, buiten de kerk hebben mensen gewoon geen idee hoe ze ermee om moeten gaan. Er is geen voeding, geen vorming. Wat ik onder militairen aantrof, was vooral heel veel leegte. Velen van hen denken helemaal niet zo na over de vragen van het leven. Je moet daarbij in rekening brengen dat de nieuwe lichten militairen vrijwel zonder uitzondering mensen met een rugzakje zijn.

Ze komen uit gebroken gezinnen, hebben te maken (gehad) met alcohol- of drugsgebruik, eenzaamheid. Er is ook veel relatieproblematiek.

De jaren bij de krijgsmacht deden me opnieuw de waarde beseffen van het christelijk geloof, van normen en waarden. Ook de betekenis van de kerk en de kerkdienst, waarin je een tegenstem hoort, waarin je een spiegel krijgt voorgehouden. Waar je op zondagochtend even stilgezet wordt en reflecteert over je leven. We zijn als kerk ontzettend rijk in de vorming van onze jongeren. Dat is zo wezenlijk! Als dat niet meer gebeurt, verdwijnt ook onze beschaving.’

Dat zijn grote woorden.

‘Een voorbeeld: ik merkte onder de Nederlandse militairen in Afghanistan een diepgeworteld cynisme: dit hier is niks en wordt ook niks meer. Ze koesterden geen enkele verwachting over hun aanwezigheid en inbreng. Dat kwam doordat ze totaal andere antwoorden gaven dan ik op vragen als: hoe kijk je tegen de mens en de wereld aan? Waar haal je je hoop vandaan? Lukt het je – als alles tegen zit – om toch nog liefde op te brengen voor de mensen om je heen, al was het maar voor de duur van deze uitzending?

Ik sprak met jonge militairen over humanitair oorlogsrecht: dat je zorg moet dragen voor krijgsgevangenen, dat je niet de driften op hen mag botvieren. ‘Dat mag zo zijn’, kreeg ik terug, ‘maar als het echt oorlog wordt, dan ga ik niet met één hand op de rug vechten. Ik ga me niet aan regels houden waar de tegenpartij zich niet houdt.’ Dat was niet één reactie, maar een breed gedeelde opinie. Dan denk ik: als we ons niet langer houden aan de regels, uit oogpunt van de humaniteit, waarin ze verankerd zijn, dan laten we toch de beschaving vallen? Dat is toch geen optie?’

Het lijkt me een pittige opgave om in dit geestelijke klimaat te werken.

‘Wekelijks verzorgde ik een bezinningsmoment voor de militairen. Het is boeiend om bijbelverhalen te lezen met mensen die ze nooit eerder hebben gehoord. Ze beleefden veel aan de verhalen. Ze vonden de Bijbel mooi en inspirerend. Tegelijk is het ook heel postmodern, want ik denk: hoe rijm je dit dan met de rest van je leven? Maar voor mij waren het wel ervaringen die voorkwamen dat ik aan de cultuur ging wanhopen.

Aan een jongen die echt geïnteresseerd was, vroeg ik: ‘Waarom zou je niet eens naar de kerk gaan?’ ‘Huh, kun je daar zomaar naartoe dan? Hoef je geen lid te zijn?’ Dan legde ik dat uit en was zijn reactie: ‘Maar ik ken helemaal niemand die er naartoe gaat.’ Mensen zijn sociale wezens; als niemand in jouw bubbel gaat, is het voor jou ook lastig.’

Hebben de ervaringen in de krijgsmacht uw preken beïnvloed?

‘Ze zijn korter geworden, minder ingewikkeld, nog laagdrempeliger. In de kern zijn ze niet veranderd. Wel zijn ze bemoedigender geworden. Ik probeer de gemeenteleden te doordringen van de waarde van wat ze mogelijk vanzelfsprekend zijn gaan vinden. In die zin probeer ik ze ook wat wakker te schudden. Het gaat niet alleen maar slecht met de kerk. Ja, we verliezen jaarlijks vijftig- of zestigduizend leden en dat is treurig. Maar dit is ook waar: er zijn nog elke zondag duizenden kerken open. Daar klinkt het evangelie, daar vindt vorming plaats, daar wordt reflectie geleerd en gestimuleerd. Dat is zó waardevol!

Door de ontkerkelijking groeien hele generaties op met een andere manier van denken. In gesprek met militairen merkte ik dat de waarden als solidariteit, rechtvaardigheid en barmhartigheid – die sterk geworteld zijn in de christelijke levensovertuiging – buiten de kerk al bijna weg geërodeerd zijn. Dat proces gaat heel snel. Alleen bij degenen die op een christelijke basisschool hadden gezeten, kon je nog iets horen over ‘bijdragen aan een betere wereld’ of ‘werken aan de vrede’.

Al te gemakkelijk wordt gezegd: de mensenrechten zijn verankerd in wetgeving, het diaconaat is overgenomen door de verzorgingsstaat et cetera. Ik geloof er geen snars van. Als je solidariteit niet meer aanleert, mensen daarin vormt, dan sijpelt dat weg uit de samenleving. Als er geen gemeenschap is waarin je geduld oefent en matigheid, dan verdampen die begrippen. Dan keren we terug naar de tribale samenleving van wij tegen zij.’

Teun de Ridder: ‘God vindt het de moeite waard om mensen op te zoeken. Hij ziet er blijkbaar wat in. Waarom zou ik het dan niet doen?’ - beeld Wouter Muskee

Vraagt u zich nooit eens af: wat haalt het allemaal uit?

Predikant-zijn, om het even binnen of buiten defensie?

‘Dat gevoel herken ik zeker. Als gemeentepredikant heb ik een depressieve periode gekend, waarin die sombere tonen overheersten. Ik heb moeten leren loslaten, door me opnieuw radicaal te oriënteren op het evangelie. Het christelijk geloof leert dat de wereld gevallen is, maar dat God het blijkbaar de moeite waard vindt om mensen op te zoeken. Hij ziet er blijkbaar iets in. Waarom zou ik het dan niet doen?’

Ik werk nu bij de missionary organisatie IZB. We investeren veel tijd en geld, terwijl er verhoudingsgewijs weinigen tot bekering komen. Maatschappelijk gesproken is dat een belachelijke werkwijze. Maar ze ligt wel dicht aan tegen de gelijkenis van de Goede Herder, die de negenennegentig achterlaat om de ene te zoeken. Juist door dat dwarse heeft het evangelie voor mij iets aantrekkelijks; ik houd van dat ontregelende.’

Ont-regelen. De trend in onze samenleving en in de kerk is precies tegenovergesteld: meer regeltjes, meer grip.

‘Alles moet afgebakend en afgerond. Maar zullen we de helft van de kerkorde eens schrappen? Alleen zo iets suggereren roept al angst op: dan loopt het ons uit de vingers.

Het briljante van Jezus en van de Bijbel vind ik dat ze altijd de ontregeling erin brengen. Dat wat je juist niet verwacht. Het mooie en eigene van de gereformeerde theologie is dat ze altijd open is voor verandering. Wie steeds hetzelfde herhaalt, zegt op den duur iets anders. Want de context wijzigt en vandaag is weer een ander moment.

‘Als de gemeente alleen maar aanvoelt als een warm bad, is de kans groot dat de ontwikkeling stilstaat.’

We zullen moeten leren loslaten, ook in onze gesprekken en in ons denken over de toekomst van de kerk. Al die pleidooien over consolideren wat we hebben, of zelfs over terrein terugwinnen ... Eigenlijk is dat heel koloniaal gedacht. Ik zou liever zeggen: leef dicht bij het evangelie van Jezus Christus, die zegt: wie in Mij blijft en Ik in hem, die draagt veel vrucht. Laten we gerust omarmen dat we een minderheidskerk zijn.’

Omarmen is nog wat anders dan accepteren.

‘Ja. Kerk-zijn heeft niets van de grote massa’s, integendeel. De normaalstand is een kleine gemeente, waarin bovendien allerlei mensen zitten die ik nooit als vrienden zou hebben uitgekozen, maar die me gegeven zijn, als broeders en zusters. Telkens als het schuurt, is dat een kans om iets te leren. Als de gemeente alleen maar aanvoelt als een warm bad, is dat weliswaar comfortabel, maar is de kans groot dat de ontwikkeling stilstaat.’

Aan het slot van het gesprek vertelt De Ridder over geloofsopvoeding, het werken aan weerbaarheid. ‘Ik leer mijn kinderen het *Jeugdjournaal* te kijken. Dan zien ze dat de wereld groter en verbijsterender is dan ze op het eerste gezicht dachten. En ik leer hun het kinderlied:

*Je hoeft niet bang te zijn,
al gaat de storm tekeer.
Leg maar gewoon je hand
in die van onze Heer.*

Tijdens een toespraak voor middelbare scholieren zei ik laatst: ‘Als jullie denken dat je in je leven geen oorlog meer zult meemaken, moet ik jullie toch even corrigeren.’ Je zag de schrikreactie: ongeloof. Psychologisch is het verklaarbaar dat ze zich ervoor afsluiten. Maar ik denk dat het christelijk geloof een weg is waarop je met die realiteit kunt omgaan. Het evangelie van Jezus Christus is een verhaal van totale ontregeling, uit het veld geslagen worden, sterven aan het kruis. En dan ontdekken dat daar dwars doorheen een weg is.’

Teun de Ridder

Teun de Ridder (39) is sinds november 2023 fulltime werkzaam bij Areopagus (IZB), centrum voor de toerusting en nascholing van predikanten. Hij werkte de afgelopen acht jaar als krijgsmachtpredikant. Na zijn theologiestudie diende hij van 2010 tot 2015 de Hervormde Gemeente van Everdingen. Nu woont hij in Ochten met zijn vrouw en vier kinderen.

